

Návšteva francúzskeho kráľa Ľudovíta VII. v Konštantínopole počas druhej križiackej výpravy v roku 1147: pramene, chronológia, okolnosti

ZUZANA ČERNÁKOVÁ

VISIT OF THE FRENCH KING LOUIS VII TO CONSTANTINOPLE DURING THE SECOND CRUSADE IN 1147: SOURCES, CHRONOLOGY, CIRCUMSTANCES BY Zuzana Černáková

*

BESUCH DES FRANZÖSISCHEN KÖNIGS LUDWIG VII ZU KONSTANTINOPEL WÄHREND DES ZWEITEN KREUZZUGES VON 1147: QUELLEN, CHRONOLOGIE, UMSTÄNDE von Zuzana Černáková

Problematika križiackych výprav bola a stále je veľmi prítlačlivou témou pre historika i jeho publikum. Generácie bádateľov fascinovaných týmito „púťami do Svätej zeme“ vyprodukovali už nespočetné množstvo monografií a štúdií, no aj napriek tomu sa stále vynárajú ďalšie a ďalšie otázky súvisiace s kruciátami, ktoré ešte neboli v plnej miere zodpovedané. Medzi ne patrí aj návšteva Ľudovíta VII. v Konštantínopole na jeseň roku 1147.

Význam tohto krátkeho úseku dejín križiackych výprav – či už pre druhú križiacku výpravu samotnú alebo pre ďalší vývoj vzťahov kresťanského východu a západu – nebol doposiaľ historiografiou dostatočne docenený, keďže autori sa pri bádani širšie vymedzených okruhov zaoberali týmto problémom len zbežne.¹ Historické pramene pritom obsahujú

1 Por. BERRY, Virginia G.: *The Second Crusade*. In: SETTON, Kenneth M.: *A History of the Crusades I: The First Hundred Years*. Madison – Milwaukee – London 1969, s. 463-512; CARRIER, Marc: *L'image des Byzantins et les systèmes de représentation selon les chroniqueurs occidentaux des croisades 1096 – 1261*. Paris 2006, 500 s.; CARRIER, Marc: *Perfidious and Effeminate Greeks: The Representation of Byzantine Ceremonial in the Western Chronicles of the Crusades (1096 – 1204)*. In: *Annuario dell' Instituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica Venezia*, 4, 2002, s. 47-68; KUGLER, Bernhard: *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges*. Stuttgart 1866, 222 s.; MAGDALINO, Paul: *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143 – 1180*. Cambridge – New York 1993, 557 s.; RUNCIMAN, Steven: *A History of Crusades, vol 2: The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East*

množstvo informácií, vďaka ktorým nemusíme ustrnúť iba pri suchopárnej rekonštrukcii priebehu Ľudovítovej návštevy v Konštantínopole, ale môžeme rozvinúť jej výskum do ďalších veľmi zaujímavých rovín. Na pozadí historickej rekonštrukcie udalosti, pri ktorej dochádzalo k stretu dvoch odlišných kultúr, je možné analyzovať vzájomné vzťahy a nálady zúčastnených strán (t.j. francúzskych križiakov a byzantského obyvateľstva), zámery a politiku oboch ich panovníkov, ale aj postoje latinského a ortodoxného kresťanského sveta v celoeurópskom meradle.

Pobyť francúzskeho kráľa v Konštantínopole si nemožno predstaviť len ako rokovanie s byzantským cisárom Manuelom I.², len ako veľkolepú ceremóniu či len ako jednu z viacerých roztržiek sprevádzajúcich vojenskú výpravu. Bol to viacvýznamový medzník. Medzník v postupe križiakov, ktorí sa krátko po prechode Bosporu prvýkrát stretávajú s tureckým nepriateľom. Zároveň aj medzník vo vývoji byzantsko-francúzskych vzťahov a byzantskej zahraničnej politiky, ktorá sa postupne vracala k orientácii na spojenectvo so Svätou ríšou rímskou. A napokon tiež medzník v prehlbovaní rozporov medzi európskym západom a východom.

Všetky tieto aspekty sa dajú postrehnúť jedine s časovým odstupom a v kontexte širšej geopolitickej situácie 12. storočia. Keď sa teda 8. júna 1147 Ľudovít VII. (1137 – 1180) vydal na čele druhej križiackej výpravy zo St. Denis na východ brániť kresťanskú vieru,³ keď pochodoval so svojou pleniacou armádou Balkánom, keď vstúpil do byzantského hlavného mesta, aby rokoval s byzantským cisárom, keď toto mesto opúšťal a keď

1100 – 1187. Cambridge 1968, 522 s.; VASILIEV, Alexander A.: *History of the Byzantine Empire 324 – 1453*, vol 2. Madison 1952, s. 375-846.

2 Manuel I. Komnenos (1118 – 1180) nastúpil na cisársky trón po smrti svojho otca Jána II. Komnena roku 1143.

3 Druhá „expedícia“ do Svätej zeme sa uskutočnila v rokoch 1147 – 1149 aj vďaka podpore a propagácii teológa, filozofa a skvelého rečníka Bernarda z Clairvaux. Do jej čela sa postavili dve korunované hlavy západokresťanského sveta – francúzsky kráľ Ľudovít VII. (1137 – 1180) a Konrád III. (1093 – 1152), prvý rímsky kráľ zo štaufskej dynastie. Obe armády však postupovali nezávisle od seba a nedostatok spolupráce medzi nimi sa považuje za Achillovu pätu celej výpravy, ktorá nepriinesla žiadne výsledky.

na druhej strane Bosporu konečne uzavrel s cisárom dohodu,⁴ vonkoncom nemohol tušiť, aký bude celkový dopad týchto udalostí.

Predložená štúdia si nekladie za cieľ rozvíjať všetky vyššie načrtnuté problémy. Má byť len akýmsi prológom historickej rekonštrukcie a analýzy samotnej konštantínopolskej návštevy, ktorý je nevyhnutný pre jej správne časové zaradenie, pochopenie a interpretáciu. Naším zámerom je v prvom rade poskytnúť prehľad existujúceho pramenného materiálu, z ktorého sme pri skúmaní danej problematiky vychádzali, ďalej objasniť a opraviť chronologické členenie Ľudovítovej návštevy v Konštantínopole, a napokon rekonštruovať priebeh pochodu križiakov Balkánom. Táto pasáž výpravy totiž bezprostredne súvisí s nasledujúcimi udalosťami a bez jej objasnenia by ich analýza nebola kompletná.

1. Prehľad pramenného materiálu

Vyššie spomínaná povrchnosť sekundárnej literatúry vzťahujúcej sa na sledovaný problém má aj svoju druhú, z nášho pohľadu pozitívnu stránku, keďže nám umožňuje prísť k pramennému materiálu bez výrazného ovplyvnenia predchádzajúcimi interpretáciami a závermi iných autorov. V dôsledku toho zohrala v našom výskume kľúčovú úlohu samotná analýza a komparácia súdobých prameňov, prípadne prameňov, ktoré udalosť zaznamenávajú z nepríliš veľkého časového odstupe. Preto pokladáme za dôležité najprv podrobnejšie oboznámiť čitateľa s týmito zdrojmi a ich potenciálnym využitím pre náš bádateľský zámer.

Základnými kameňmi pre poznanie týchto udalostí sú diela dvoch, respektíve troch autorov – Oda z Deuil,⁵ Ioanna Kinna-

4 Predmetom tejto dohody bolo poskytnutie zásob križiackym vojskám výmenou za hold francúzskych barónov.

5 Odo z Deuil (? – 1162), kaplán francúzskeho kráľa počas križiackej výpravy, neskôr opát v St. Denis. O jeho predchádzajúcom živote sa vie len toľko, že pochádzal z Deuil pri Montmorency (približne 22 km od francúzskeho mesta Pontoise) a bol mníchom v kláštore St. Denis. Už pred výpravou musel mať vybudovanú istú povosť a je možné, že už v tej dobe bol určený za nástupcu opáta Sugera. Po výprave odišiel z kráľovského dvora a zakrátko prebral riadenie spomenutého opátstva (1152). Umrel roku 1162.

ma⁶ a Niketu Choniata,⁷ ktorý je však podstatne stručnejší, než predchádzajúci dvaja menovaní.⁸ Podrobný rozbor týchto prác už bol dostatočne spracovaný a publikovaný v úvodoch k edíciám všetkých troch prameňov, a tak by bolo zbytočné sa ním na tomto mieste zaoberať. Namiesto toho by sme chceli upozorniť len na také informácie, ktoré sú pre náš výskum nejakým spôsobom podstatné.

Hlavným prameňom západnej proveniencie je dielo francúzskeho duchovného Oda z Deuil *De profectioe Ludovici VII in orientem*.⁹ Vzhľadom na to, že západní autori sa téme druhej križiackej výpravy kvôli jej neúspešnému koncu vo všeobecnosti vyhýbali, ide o skutočne jedinečný prameň.¹⁰ Jeho význam však možno označiť za veľký nielen pre nedostatok iných zdrojov, ale i pre jeho vysokú kvalitu. Odo bol totiž očitým

6 Ioannes Kinnamos (po apríli 1143 – ?), radový byzantský byrokrat a autor historického diela zahŕňajúceho roky 1118 – 1176. O jeho rodine nemáme žiadne informácie, vieme však, že už v ranom veku sa dostal do služieb cisára Manuela I. a sprevádzal ho na mnohých expedíciách. Zrejme bol tiež svedkom známej bitky pri Myriokefalone. Za Manuelovej vlády pôsobil vo funkcii štátneho sekretára, za regentstva po jeho smrti bol však asi donútený dvor opustiť. Na dobu Andronikovej vlády sa vrátil, no po jeho páde ho nová moc zrejme opäť donútila stiahnuť sa. Koniec jeho života je nejasný.

7 Niketas Choniatas (cca 1155 – 1215/1216), vysoký byzantský štátny funkcionár a autor histórie od r.1118 do jesene 1207. Pochádzal z Chonai vo Frýgii z nižšej provinčnej šľachty. Otec ho spolu so starším bratom Michaelom poslal na štúdiá do Konštantínopola, kde Niketas dosiahol vysoké vzdelanie a postupoval v politickej kariére. Po Andronikovej uzurpácii sa na protest načas stiahol z cisárskeho paláca. Vrchol svojej kariéry dosiahol r. 1195, keď bol menovaný za veľkého logotheta. Po páde Konštantínopola roku 1204, keď prišiel o svoj domov, postavenie i bohatstvo, odišiel z Konštantínopola do Nikáje. Posledné roky jeho života sú nejasné.

8 Vo všetkých troch prípadoch sme pracovali s anglickými prekladmi textov; jedine v prípade Oda z Deuil sme mali k dispozícii kritickú edíciu s paralelným latinským a anglickým textom.

9 ODO Z DEUIL: *De Profectione Ludovici VII. In Orientem*. Ed. V. G. Berry, New York 1965, 154 s. (Ďalej len ODO Z DEUIL: *DP*) Na odlišenie samotného textu prameňa od sprievodného komentára budeme časti z pera editorky citovať ako BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*. Pre zjednodušenie práce budeme tiež v hlavnom texte ďalej uvádzať miesto celého názvu iba skratku *DP*.

10 BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. xiv.

svedkom, ba neraz dokonca priamym účastníkom opisovaných udalostí a ako Ľudovítov kaplán mal počas celej výpravy prístup k informáciám z prvej ruky. Zúčastňoval sa na dôležitých poradách či prijímaní poslov, zrejme mal tiež prístup k diplomatickým dokumentom a správam. Pre nás je však najpodstatnejšie, že sprevádzal francúzskeho kráľa i počas jeho pobytu v Konštantínopole. Jeho informácie týkajúce sa francúzskej časti výpravy tak možno z hľadiska ich podrobnosti a kompetentnosti ich autora považovať za vskutku nenahraditeľný pramenný materiál. Naopak, pri opise situácie na nemeckej, byzantskej či uhorskej strane už musel Odo čerpať zo sprostredkovaných svedectiev. Vychádzal z rozprávania očitých svedkov, správ prinášaných kráľovi francúzskymi vyslancami a z vlastného pozorovania a dedukcie.¹¹ Do jeho pozornosti sa však dostali aj menej dôveryhodné zdroje. Príkladom sú klebety šírené v Konštantínopole o úspechoch nemeckej časti výpravy.¹²

Z hľadiska objektivity nemôžeme historické dielo nikdy oddeliť od jeho autora. Preto i pri *DP* musíme zohľadniť isté subjektívne prvky, ktoré Odo z Deuil premietol do svojej práce. V prvom rade je to jeho nekritický postoj k osobe Ľudovíta VII. Ľudovít bol jeho hrdinom vykresleným v najlepšom možnom svetle, čo dokladajú aj Odove slová z úvodného listu: „Potom, tiež, keďže som sa tešil štedrým pozornosťami slávneho kráľa Ľudovíta a bol som s ním v úzkom spojení počas križiackej výpravy, túžim sa mu poďakovať.“¹³ Je otázne, do akej miery je tento citát len bežnou stredovekou fráзou a do akej miery bol Odov vrúcny vzťah ku kráľovi naozaj úprimný.¹⁴

11 Tamže, s. xix.

12 Ide o nepravdivé fámy pochádzajúce snáď z vyšších byzantských kruhov o úspechoch nemeckých križiakov v Malej Ázii, ktoré Odo uvádza ako jednu z príčin odchodu Francúzov z Konštantínopola. ODO Z DEUIL: *DP*, IV, s. 73.

13 ODO Z DEUIL: *DP*, I., s. 2.

14 Skutočnou motiváciou pre zaznamenanie udalostí druhej križiackej výpravy mohla byť akási túžba zapísať sa do histórie ako autor diela podobného Sugerovmu *Vita Ludovici Grossi* (životopis Ľudovíta VI.). V liste Sugerovi síce Odo tvrdí, že mu posielala len podklady na napísanie životopisu Ľudovíta VII., avšak kompozícia *DP* ďaleko presahuje nejaké neusporiadané poznámky zanechané na spracovanie nieko-

V DP sa prejavuje ešte jedna dôležitá tendencia – silne negatívny postoj voči Byzantíncom a ich cisárovi, na ktorého hlavu Odo zniesol nespočetné obvinenia. V tomto ohľade Ľudovítov kaplán reprezentuje veľkú väčšinu účastníkov výpravy, a to nielen na francúzskej strane. Výstižná je charakteristika Virginie G. Berry: „*Odovo rozprávanie je základný dokument v dejinách protigréckeho postoja medzi Francúzmi, ktorý kulminoval za štvrtej križiackej výpravy; podáva živý obraz osobných reakcií na vycibrenosť neskorobyzantskej ríše zo strany takých rozdielnych ľudí ako bol kráľ, horlivý biskup Godfrey z Langres, zmierlivá strana v tábore a Odo sám.*“¹⁵

S nenávisťou voči Byzantíncom súvisí aj edukačná tendencia DP spochívajúca v snahe poučiť tých krajanov, ktorí by sa v budúcnosti vydali na ďalšiu výpravu. Preto Odo podrobne opísal trasu, po ktorej Ľudovít prechádzal so svojím vojskom, upozornil na nástrahy prostredia, či na správanie sa „zradných Grékov.“¹⁶ V pozadí sa skrýva túžba po pomste za útrapy, s ktorými sa Francúzi museli počas svojho pochodu potýkať a za ktoré vinil, či už oprávnene alebo neoprávnene, Byzantskú ríšu: „*Pre nás, ktorí sme trpeli zlými skutkami Grékov, však Božia spravodlivosť a fakt, že naši ľudia nie sú zvyknutí dlho trpieť nehanebné krivdy, dávajú nádej na pomstu.*“¹⁷ Odovo dielo tak asi malo byť aj výzvou na zorganizovanie ďalšej výpravy na východ.

Druhý významný prameň k histórii druhej križiackej výpravy pochádza z opačného, byzantského tábora. Je to dielo radového byzantského úradníka Ioanna Kinnama, ktorého anglická edícia nesie názov *Deeds*

mu inému. Možno aj sám Odo v tom videl istú symboliku – opát Suger opísal život Ľudovíta VI., a tak by aj on, Odo, ako Sugerov designovaný nástupca, mohol spísať život Ľudovítovho nástupcu Ľudovíta VII.

15 BERRY (ed.), V. G.: *Odo of Deuil*, s. xxxii.

16 Obyvatelia Byzancie sami seba nazývali *Romaioi* (Rimania) a prezentovali sa tak ako nositelia dedičstva rímskeho cisárstva. V období sporov západného a východného cisárstva je otázka tohto pomenovania veľmi dôležitá. Aj preto Odo nazýva Byzantíncov Grékmi, neuznávajúc tým nároky Byzantskej ríše na rímske dedičstvo a nadradenosť jej cisára nad všetkými ostatnými svetskými panovníkmi.

17 ODO Z DEUIL: *DP*, V, s. 99

of *John and Manuel Comnenus*.¹⁸ Aký bol pôvodný názov tejto v danej dobe nepublikovanej historickej práce, nie je jasné. Dlhý titul uvedený na začiatku zachovaného manuskriptu totiž môže byť iba výtvorom odpisovateľa Kinnamovho textu.¹⁹

Ioannes Kinnamos bol súčasníkom cisára Manuela Komnena a očitým svedkom mnohých udalostí, o ktorých píše vo svojej histórii. Bohužiaľ, pre obdobie druhej križiackej výpravy, a teda i pre Ľudovítovu návštevu v Konštantínopole, nemohol ešte podať priame svedectvo, nakoľko mal vtedy asi len štyri roky.²⁰

Kinnamove zdroje sú vo všeobecnosti značne nejasné. Napriek tomu, že bol štátnym sekretárom, necituje cisárske dokumenty, hoci vedel o obsahu niektorých z nich. Nevyužíva ani záznamy cirkevných synod a zdá sa, že nemal ani prístup k štátnym archívom.²¹ Do roku 1155 pravdepodobne čerpal informácie hlavne z ústneho podania. Na jeho vlastných pozorovaniach sú s najväčšou pravdepodobnosťou založené až informácie od roku 1155.²² Niekedy možno identifikovať konkrétne osoby, ktoré boli jeho zdrojom, a predpokladá sa aj využitie vulgárne (t.j. nie vzletným štýlom) spísaných rozprávání priamych účastníkov. C. M. Brand sa domnieva, že Kinnamovým zdrojom pre druhú križiacku výpravu bolo jedno z takýchto rozprávání pochádzajúce od bližšie neznámeho profesionálneho armádneho dôstojníka z nearistokratických kruhov.²³

18 JOHN KINNAMOS: *Deeds of John and Manuel Comnenus*. Translated by C. M. Brand. New York 1976, 274 s. (Ďalej len IOANNES KINNAMOS: *Deeds*.) Na odlišenie samotného textu prameňa od sprievodného komentáru budeme časti z pera editora citovať ako BRAND, C. M. (ed.): *John Kinnamos*. Pre zjednodušenie práce budeme v hlavnom texte ďalej uvádzať miesto celého názvu iba skratku *Deeds* a miesto anglickej verzie Kinnamovho krstného mena dáme prednosť jeho zaužívanejšej gréckej verzii Ioannes.

19 BRAND, C. M. (ed.): *John Kinnamos*, s. 233.

20 Tamže, s. 2.

21 Možné vysvetlenie spočíva v tom, že Kinnamos bol v dobe vzniku jeho diela, pravdepodobne počas regentstva za malého Alexia II., odstránený zo svojej funkcie na dvore, v dôsledku čoho nemal k týmto dôležitým zdrojom prístup. Tamže, s. 4-5.

22 Tamže, s. 3.

23 Tamže, s. 6.

Podobne ako Odo z Deuil, ani Ioannes Kinnamos nie je vo svojom diele nestranný a objektívny. Objektivita v dnešnom zmysle slova však nebola nikdy cieľom stredovekej historiografie. Kinnamova tendenčnosť spočíva jednak v snahe prezentovať dynastiu a cisára Manuela I. v ideálnom svetle,²⁴ jednak v negatívne podanom obraze Latiníkov.²⁵ Zaujímavý je fakt, že jeho kritike unikli dve osoby – Raymond z Poitiers a práve francúzsky kráľ Ľudovít VII. Pravdepodobným vysvetlením je ich blízky príbuzenský vzťah k cisárovi Alexiovi II., za ktorého vlády Kinnamos písal svoju historickú prácu.²⁶ Táto skutočnosť má významný dopad na spôsob, akým autor podáva udalosti počas Ľudovítovej návštevy v byzantskom hlavnom meste.

U Kinnama sa tiež stretávame s javmi typickými pre byzantskú historickú spisbu vo všeobecnosti, na ktoré je podľa nás potrebné upozorniť. V prvom rade ide o používanie archaických názvov miest a národov. Tak takmer všetky islamské národy a národy východne od Byzancie sú označované ako Peržania, národy sídliace severne od Čierneho mora ako Skýti a Uhri ako Huni alebo Paioni. Francúzov Kinnamos nazýva Germánmi a Nemcov Alamanmi. Pre lepšiu orientáciu editor anglického prekladu nahradil tieto archaizmy ich modernými ekvivalentmi.

Po druhé, Kinnamos do svojho diela vkladá znenia fiktívnych listov, prípadne prejavov, ktoré však nie sú ničím iným než akýmisi rétorickými cvičeniami na „oživenie“ rozprávania.²⁷ Treba sa preto vyvarovať toho, aby sme za nimi hľadali nejakú reálne existujúcu korešpondenciu. Ich prínos a využitie však vidíme v tom, že v nich Kinnamos častokrát prezentuje argumenty k tomu-ktorému problému.

Tretím prameňom, z ktorého sme pri našom výskume vo väčšej miere vychádzali, je slávna *História* byzantského autora Niketu Choniata. Toto dielo, ktorého anglický preklad pod názvom *O City of Byzantium, Annals*

24 Tamže, s. 5 a 8. Chválospevom na dynastiu sa autor možno snažil získať späť pozíciu v štátnej administratíve.

25 T.j. príslušníkom západokresťanských národov.

26 Ľudovít VII. bol Alexiov svokor a Raymond z Poitiers bol jeho dedom z matkinej strany. BRAND, C. M. (ed.): *John Kinnamos*, s. 4.

27 Tamže, s. 7.

of *Niketas Choniates*²⁸ sme mali k dispozícii, sa síce považuje za jedno z najlepších diel byzantskej historiografie, avšak jeho využitie pre rekonštrukciu návštevy Ľudovíta VII. v Konštantínopole je iba sekundárne. Choniates totiž zaznamenáva udalosti druhej križiackej výpravy z podstatne väčšieho časového odstupe²⁹ a navyše sa takmer výlučne sústreďuje na nemeckú časť križiackeho vojska. Z nášho pohľadu preto mala význam len analógia medzi Choniatovým opisom pochodu Konrádovho vojska alebo návštevy sultána Kiliča Arslana v Konštantínopole (1161) na jednej strane a pochodom a návštevou Ľudovíta VII. na druhej strane.

Čo sa týka autorových zdrojov pre nami skúmané obdobie, Choniates žiadne neuvádza. Tvrdí, že tento úsek dejín pred ním ešte nikto nepspracoval, a to i napriek tomu, že s najväčšou pravdepodobnosťou poznal Kinnamovu nepublikovanú prácu.³⁰ Informácie pre dobu, ktorej nebol očitým svedkom, čerpal zrejme od úradníkov z okolia cisárskej rodiny, ktorí dané udalosti zažili. Z podobných kruhov zrejme pochádzajú aj informácie o druhej križiackej výprave.³¹ Choniates mal tiež prístup k archívu chrámu Hagia Sofia, čo je však zaujímavé, v dobe písania svojho diela nemohol čerpať z dokumentov štátneho archívu. To sa zrejme odrazilo aj na niektorých nekompletných či chybných informáciách, ktoré podáva.³²

Zatiaľ čo Odo z Deuil i Ioannes Kinnamos mali tendenciu idealizovať svojho panovníka a kritizovať opačnú stranu, Niketas Choniates nešetří snád' nikoho. Svojím perom sa rovnako ostro púšťal do nevzdelaných a nekultúrnych Latiníkov, ktorí znesväcujú sväté predmety, nenávidia Rimanov a všetko krásne, ako i do komnenovskej dynastie, v ktorej videl jednu z hlavných príčin tragického pádu Konštantínopola v roku 1204.³³

28 NIKETAS CHONIATES: *O City of Byzantium. Annals of Niketas Choniates*. Translated by H. J. Magoulias. Detroit 1984, 441 s. Na odlišenie samotného textu prameňa od sprievodného komentáru budeme časti z pera editora citovať ako MAGOULIAS, H. J. (ed.): *Niketas Choniates*.

29 Svoje dielo písal na začiatku 13. storočia.

30 MAGOULIAS, H. J. (ed.): *Niketas Choniates*, s. xvi-xvii.

31 Tamže, s. xvii.

32 Tamže, s. xvii.

33 Tamže, s. xxiv-xxvii.

Práve z tohto dôvodu je pre nás veľmi zaujímavé porovnanie Choniatovho rozprávania o druhej križiackej výprave so svedectvami predchádzajúcich dvoch autorov.

Okrem troch vyššie uvedených prác sme v menšej miere využili aj ďalší pramenný materiál, ako napríklad list Ľudovíta VII. opátovi kláštora St. Denis Sugerovi³⁴ či list Manuela I. pápežovi Eugenovi III.³⁵ Prvý z listov poskytuje údaje kľúčové pre datovanie príchodu Francúzov do byzantského hlavného mesta, druhý pomáha objasniť Manuelove zámery a postoj ku križiackej výprave.

Len ako ilustračný a doplnkový materiál k niektorým čiastkovým otázkam, ktoré vyvstali pri našom výskume, zaraďujeme do tohto prehľadu aj anglické edície *The Conquest of Constantinople* od Roberta de Clari,³⁶ *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople* Geoffreyho Villehardouina,³⁷ *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*, ktoré publikoval A. J. Andrea,³⁸ a český populárny preklad *Alexiády* Anny Komneny od R. Dostálovej.³⁹

Sme presvedčení, že vyššie uvedená pramenná základňa zahŕňa všetky najdôležitejšie zdroje dotýkajúce sa danej problematiky a nie sme si vedomí existencie ďalších prameňov, ktoré by mohli významnejšie ovplyvniť rekonštrukciu návštevy Ľudovíta VII. v Konštantínopole v roku 1147.

34 List Ľudovíta VII. opátovi Sugerovi. In: Bouquet, Martin et al.: *Recueil des historiens des Gaules et de la France; Tome 15*. Paris 1878, s. 488. Pre túto rozsiahlu francúzsku edíciu budeme ďalej používať zaužívanú skratku *RHGF*.

35 List Manuela I. pápežovi Eugenovi III. In Bouquet, Martin et al.: *RHGF*. Tome 15, Paris 1878, s. 440-441.

36 ROBERT DE CLARI: *The Conquest of Constantinople*. Toronto – Buffalo – London 1996, 150 s.

37 GEOFFREY DE VILLEHARDOUIN: *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople* [online]. Translated by F. T. Marzials. London 1908. Úryvky dostupné na internete <<http://www.fordham.edu/halsall/basis/villehardouin.html>>

38 ANDREA, Alfred J.: *Contemporary Sources for the Fourth Crusade*. Leiden – Boston; Köln 2000, 330 s.

39 ANNA KOMNENA: *Paměti byzantské princezny*. Preložila R. Dostálová. Praha 1996, 565 s.

Pri objasňovaní čiastkových záležitostí s ňou súvisiacich však napriek tomu vidíme istý priestor v spracovaní diplomatickej korešpondencie zainteresovaných osôb a v analýze dvoch oslavných básní *Manganeia Prodroma*⁴⁰. Tie sa viažu na druhú križiacku výpravu, no počas nášho štúdia sme ich, bohužiaľ, nemali k dispozícii.

2. Problém chronologického členenia pobytu Ľudovíta VII. v Konštantínopole a jeho okolí

Základom každého historického bádania je čo najpresnejšie miesto a časové vymedzenie skúmanej problematiky. V našom prípade je priestorové určenie jasne dané – ide takmer výlučne o priestor hlavného mesta Byzancie Konštantínopola a jeho najbližšieho okolia. Zahŕňa to oblasť pred theodosiánskymi hradbami, konštantínopolské predmestia na protiľahlom brehu Zlatého rohu⁴¹ a ázijské pobrežie Bosporskej úžiny. Výnimku tvoria len príležitostné odbočky na miesta, kde sa pred či po Ľudovítovej návšteve v Konštantínopole odohrávali udalosti, ktoré s ňou podstatne súviseli. Do tejto skupiny spadá napríklad križiacky pochod Balkánom k bránam Konštantínopola.

Berúc do úvahy, že pracujeme so stredovekými prameňmi, pri ktorých je chronologické zaradenie udalostí často veľkým problémom, prekvapivo presné je tiež časové vymedzenie skúmaného problému. Tentoraz nám totiž použité pramene poskytujú informácie, vďaka ktorým je možné určiť presný dátum príchodu francúzskeho kráľa do mesta, ako i dátum, keď francúzska armáda opustila okolie Konštantínopola. Prvý údaj možno vyčítať z listu Ľudovíta VII. opátovi Sugerovi, v ktorom okrem iného uvádza: „...so všetkým šťastím a radosťou sme, vedení Bohom, dorazili do Konštantínopola v sobotu pred sviatkom svätého Dionýza.“⁴² Keďže sviatok sv. Dionýza (9. október) pripadol v roku 1147 na štvrtok, predchá-

40 O ich existencii sme sa dozvedeli vďaka zoznamu Prodromových básní v prílohe Magdalinovej práce *The empire of Manuel I Komnenos 1143-1180*. Magdalino uvádza aj odkaz na ich edíciu v *Recueil des historiens des croisades : Historiens grecs; Tome 2*. Paris 1875 – 1881, s. 220-5, 228-9, 757-8, 758-9.

41 Zlatý roh – záliv úžiny Bospor tvoriaci severnú hranicu mesta.

42 List Ľudovíta VII. opátovi Sugerovi, s. 488.

dzajúcou sobotou, čiže dňom Ľudovítovho príchodu do hlavného mesta Byzancie, bol 4. október.⁴³

Deň odchodu z blízkosti Konštantínopola sa podarilo identifikovať vďaka Odovi z Deuil a tiež vďaka šťastnej náhode. V ten istý deň, keď sa Ľudovít so svojim vojskom konečne vydal na cestu cez Malú Áziu, totiž došlo k čiastočnému zatmeniu Slnka. V súlade so stredovekým myslením nemohol Odo toto dôležité znamenie vo svojom rozprávaní opomenúť.⁴⁴ V roku 1147 sa odohrali dve zatmenia Slnka. Prvé z nich však možno jednoznačne vylúčiť, keďže k nemu prišlo už 1. mája a navyše bolo pozorovateľné len na južnej pologuli. Zatmenie, o ktorom píše Odo, a teda aj konečný medzník Ľudovítovej návštevy v Konštantínopole preto vychádza až na nedeľu 26. októbra 1147.⁴⁵

Náročnejšou úlohou je vnútorné členenie a určenie presných medzníkov jednotlivých fáz kráľovej návštevy. Ľudovítov pobyt v Konštantínopole a jeho okolí možno rozdeliť na tri časti: prvú, počas ktorej sa Ľudovít so svojim sprievodom zdržiaval priamo v meste; druhú, ktorú Francúzi strávili na európskom brehu Bosporu prípravami na jeho preplavenie; a tretiu, keď Ľudovít s vojskom čakal na ázijskom brehu úžiny. V tomto prípade je *DP* jediným prameňom, ktorý nám je schopný poskytnúť nejaké informácie. Narážame tu však na pár sporných miest. V edícii *DP* od V. G. Berry znie kľúčová pasáž nasledovne: „*Kráľ strávil päť dní na tejto strane Ramena*⁴⁶ *čakaním na časť svojho vojska a podobne päť dní na druhej strane*⁴⁷ *znášaním ľstivosti Grékov.*“⁴⁸ V pôvodnom rukopise však

43 FRIEDRICH, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha 1997, s. 113-114, tab. III. a IV., STIGLMAYR, Josef: St. Denis. In: *The Catholic Encyclopedia* [online]. Vol 4., New York 1908. Dostupné na internete <<http://www.newadvent.org/cathen/04721a.htm>>, Historical Calendar [online]. Dostupné na internete <<http://arc.id.au/Calendar.html>>

44 ODO Z DEUIL: *DP*, IV, s. 83.

45 Catalog of Solar Eclipses: 1101 – 1200 [online]. Dostupné na internete <<http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE1101-1200.html>>

46 T.j. Rameno svätého Juraja – v stredoveku zaužívaný názov pre čiernomorskú úžinu Bospor, na ktorej ležal Konštantínopol.

47 Označenia „táto“ a „druhá“ strana sa chápu z pohľadu čitateľa vo Francúzsku.

48 ODO Z DEUIL: *DP*, IV, s. 73.

nestálo *quinque* (päť), ale *quindecim* (pätnásť) dní. To by ale znamenalo, že Ľudovít strávil v blízkosti Konštantínopola dohromady viac než tridsať dní, čo s ohľadom na vyššie stanovené dátumy jeho príchodu a odchodu musíme vylúčiť. Z toho dôvodu sa zaužíval názor, že autor zachovaného rukopisu (alebo už sám Odo z Deuil) omylom zamenil číslovku päť za pätnásť.⁴⁹

Pozorné štúdium daného textu ale vyvoláva isté pochybnosti o tejto teórii. Odov výpočet a popis udalostí⁵⁰, ktoré sa odohrali na ázijskom brehu Bosporu, totiž dokazuje, že križiaci sa na tomto mieste zdržiavali dlhšie než päť dní. Či už bol počet dní v pôvodnom Odovom rukopise päť alebo pätnásť, skutočnosti tento údaj určite nezodpovedal. Preto môžeme len konštatovať, že autor sa vo svojej chronológii musel dopustiť menšej chyby v dôsledku časového odstupe, s ktorým udalosti zaznamenával.⁵¹

Z dôsledného čítania Odovho záznamu o diani na ázijskom brehu Bosporu teda vyplýva, že kráľovo vojsko tu strávilo minimálne šesť dní.⁵² Ak potom čiastočne prijmeme interpretáciu V. G. Berry a B. Kuglera a pridáme k tomuto počtu ešte päť dní strávených na Európskom brehu (avšak mimo mesta), dopracujeme sa k dátumu 16. október. Ten prichádza do úvahy ako posledný možný termín odchodu Ľudovíta VII. z Konštantínopola na niektoré z jeho predmestí, kde sa Francúzi pripravili na preplavenie úžiny. Odo z Deuil dáva kráľov odchod do priamej súvislosti s klebetami⁵³ šíriacimi sa v cisárskom meste pravdepodobne niekedy po sviatku sv. Dionýza (9. október): „*Najskôr povedali, že Turci zhromaždili obrovskú armádu a že Nemci zabili 14 000 z týchto mužov bez utrpenia akýchkoľvek strát. O dva dni nato nás ďalej prehovorili na nešťastný pre-*

49 BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 73, pozn. 29. KUGLER, Bernhard: *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges*, s. 146-147, pozn. 106.

50 ODO Z DEUIL: *DP*, IV, s. 73-85.

51 Zima roku 1148.

52 Do týchto šiestich dní pritom nespadá samotný deň preplavenia sa cez Bospor. Formulácia „*Kým teda [cisár] poslal poslov tam a späť, prešlo viacero dní.*“ nás navyše vedie k názoru, že šesť dní strávených na ázijskom brehu je naozaj len minimálny počet a pravdepodobnejší je o niečo dlhší časový úsek. ODO Z DEUIL: *DP*, IV, s. 77.

53 Pozri vyššie, pozn. 12.

*chod tým, že oznamovali šťastnejšiu udalosť; vraveli, že Nemci dotiahli k Ikoniu a predtým, než dorazili, zhrozené obyvateľstvo mesta utieklo.*⁵⁴ Informácia o týchto fámach chronologicky nasleduje opis osláv sviatku sv. Dionýza, na základe čoho môžeme usudzovať, že k rozhodnutiu opustiť mesto zrejme nedošlo skôr než 11. októbra.

Tu sa nám ponúka ďalšia hypotéza, ktorá by mohla vysvetliť vyššie spomínaný chybný číselný údaj v jedinom zachovanom rukopise *DP*. V prípade, že budeme 11. október pokladať iba za deň, keď padlo rozhodnutie o odchode z mesta, a nie priamo za súčasť piatich prípravných dní pred prekročením Bosporu, interval medzi 11. a 26. októbrom predstavuje pätnásť dní. Ak by na spornom mieste v pôvodnom Odovom rukopise stálo „*päť dní na tejto strane... a desať dní na druhej strane...*“ celá chronológia by do seba krásne zapadala. Je tiež ľahko predstaviteľné, že odpisovateľ mohol neskôr nesprávne zameniť latinské *quinque* a *decim* za *quindecim* a *quindecim*. Konkrétne dôkazy, ktoré by mohli definitívne potvrdiť toto alebo niektoré z iných riešení problému, však neexistujú.

Otázku vnútornej chronológie návštevy Ľudovíta VII. v Konštantínopole tak môžeme uzavrieť nasledujúcim stanoviskom. Francúzsky kráľ spoločne so svojou suitou mohol priamo v meste stráviť maximálne 12 dní (pravdepodobne však ešte menej), a to od 4. do 16. októbra. Najspodnejšiu hranicu jeho odchodu by pritom mohol predstavovať práve 11. október. Dátum preplavenia sa cez úžinu je veľmi neistý. Sledujúc detailne časovú os prameňa, môžeme ho určiť najneskôr na 20. októbra.

3. Kľúčové okamihy pred príchodom do Konštantínopola

V poslednej časti tejto štúdie sa už dostávame priamo k rekonštrukcii niektorých udalostí, ktoré sú dôležitou súčasťou prológu Ľudovítovho pobytu v byzantskom hlavnom meste na jeseň roku 1147. Na svoje zodpovedanie tu čaká otázka, aké boli príčiny a okolnosti jeho príchodu do Konštantínopola.

Keďže dôvody, prečo si križiaci (Francúzi rovnako ako Nemci) zvolili suchozemskú cestu do Palestíny a nie námornú cestu cez Sicíliu, nesúvisia

⁵⁴ ODO Z DEUIL: *DP*, IV, s. 73.

priamo s našou výskumnou úlohou, nebudeme sa im ďalej venovať. Spomenieme však, že bolo v cisárovom záujme, aby západné armády prechádzali jeho územím. V prvom rade preto, že sa obával ich spojenia s úhlavným byzantským nepriateľom – sicílskymi Normanmi,⁵⁵ a po druhé snáď aj pre túžbu vynútiť si od križiakov vazalskú prísahu. Túto požiadavku Manuel veľmi jasne formuloval vo svojej odpovedi na list pápeža Eugena III. oznamujúci plánovanú križiacku výpravu.⁵⁶

Byzantský cisár však určite nemal záujem vystaviť Konštantínopol ohrozeniu dvoma veľkými zahraničnými armádami. Preto sa dá usudzovať, že už od začiatku plánoval odkloniť pochod križiakov mimo konštantínopolskej oblasti. A ak by to aj nebol jeho pôvodný zámer, situácia sa po príchode križiakov na byzantské územie zmenila. Medzi Latiníkmi a Byzantíncami sa začalo stupňovať napätie a nedisciplinovaná armáda (hlavne Konrádova⁵⁷, hoci problém sa nevyhol ani Ľudovítovým vojskám) sužovala mieste obyvateľstvo plienením.⁵⁸ Manuelov pokus odhovoriť križiakov od ich zámeru preplaviť sa do Malej Ázie cez Konštantínopol dokumentuje Odo z Deuil i Ioannes Kinnamos. „*Veľmi horľivo sa snažili poradiť kráľovi, aby zmenil svoju trasu z Adrianopola smerom k Sv. Jurajovi v Seste*⁵⁹ *a tam prekročil more rýchlejšie a výhodnejšie,*“⁶⁰ píše Odo o byzantských vyslancoch k Ľudovítovi v Adrianopole. Kinnamos explicitne hovorí iba o posolstve ku kráľovi Konrádovi III: „*Andronikos, ktorého nazývajú Opos,... im radil, aby, ak nemajú upadnúť*

55 MAGDALINO, Paul: *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143 – 1180*, s. 50.

56 List Manuela I. pápežovi Eugenovi III, s. 440-441; BERRY, V. G.: *The second crusade*, s. 470.

57 Konrád III., nemecký kráľ a veliteľ druhej časti križiackych vojsk, ktorá postupovala ako prvá s asi mesačným náskokom pred Ľudovítovou armádou.

58 ODO Z DEUIL: *DP*, III, s. 45.

59 Mesto Sestos, respektíve dnes už len jeho ruiny, sa nachádza na polostrove Chersonésos na európskom brehu Dardanel oproti ázijskému Abydu. Pod pomenovaním „sv. Juraj“ sa zrejme myslí samotná úžina Dardanely, ktorú Geoffrey Villehardouin začiatkom 13. storočia označuje ako „úžinu sv. Juraja.“ GEOFFREY DE VILLEHARDOUIN: *Memoirs*, 30.

60 ODO Z DEUIL: *DP*, III, s.59.

do zjavného nebezpečenstva, postupovali k prievozu v Abyde⁶¹ a [úžinu] prekročili tam.⁶² No na inom mieste spomína isté posolstvo k francúzskemu kráľovi pod vedením Michaela Palaiologa⁶³ a Michaela Branu.⁶⁴ Mohli by to byť azda práve tí vyslanci, ktorí navštívili Ľudovíta v Adrianopole a ktorých mená Odo, bohužiaľ, neuvádza? Hoci by bolo lákavé vyvodiť podobný záver, bráni nám v tom skutočnosť, že s Michaelom Palaiologom i Michaelom Branom sa podľa Kinnama stretol aj Konrád III., avšak nie v Adrianopole, ale v Serdike (dn. Sofia) a Naisse (dn. Niš).⁶⁵ Pravdepodobnejšie potom je, že Ľudovít sa v Adrianopole stretol s tým istým Andronikom Opom, ktorého byzantský cisár vyslal k nemeckému kráľovi. S určitosťou to však tvrdiť nemôžeme.

Bez najmenších pochyb ale možno konštatovať, že Manuelova delegácia so svojím návrhom neuspela. Odo z Deuil zdôvodňuje Ľudovítovo odmietnutie alternatívnej cesty cez úžinu Dardanely tým, že: „Kráľ sa nechcel podujat' na niečo, o čom nikdy nepočul, že by Frankovia urobili.“⁶⁶ Pravdepodobne tým narážal na legendu, podľa ktorej cez Konštantínopol prechádzal Karol Veľký na svojej púti do Svätej zeme, a taktiež na fakt, že tú istú cestu sledovali i vojská prvej križiackej výpravy.⁶⁷ Z pohľadu človeka dnešnej doby sa takéto odôvodnenie môže zdať málo relevantné, avšak nemali by sme podceňovať význam symboliky a neustáleho odvolávania sa na historické vzory v myslení stredovekého človeka. Vý-

61 Mesto a námorná základňa na ázijskom brehu Hellespontu, kde sa nachádzala významná colnica kontrolujúca loďnú prepravu z a do Konštantínopola. ROSSER, John H.: *Historical Dictionary of Byzantium*. Lanham – Maryland – London 2001, s. 3.

62 IOANNES KINNAMOS: *Deeds*, II, s. 62.

63 Michael Palaiologos (? – 1156) bol bratrancom Manuela I. Komnena. Ako sa uvádza priamo v Kinnamovom diele, v danej dobe požíval významný byzantský titul sebastu. Neskôr sa stal generálom byzantských vojsk v Itálii. BRAND, C. M. (ed.): *John Kinnamos*, s. 241, pozn. 51.

64 IOANNES KINNAMOS: *Deeds*, II, s. 68. Generál Michael Branas bol v tom čase správca mesta Naissos a k nemu prislúchajúcej oblasti; IOANNES KINNAMOS: *Deeds*, II, s. 60.

65 Tamže, II, s. 60.

66 ODO Z DEUIL: *DP*, III, s. 59.

67 BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 58, pozn. 48.

stižná je Magdalina myšlienka na margo druhej križiackej výpravy: „*V západných očiach úspech, ktorým Boh odmenil ich [t.j. účastníkov prvej križiackej výpravy] hrdinstvo, sa dal najlepšie zopakovať takmer doslovným postupovaním v ich stopách.*“⁶⁸

Domnievame sa, že ako dôvod odmietnutia by sa mala vziať do úvahy aj jednoduchá túžba zhliaďnúť pamiatky a poklady vtedajšieho najväčšieho európskeho mesta⁶⁹ presláveného svojím úžasným bohatstvom, ktoré približne o pol storočia neskôr opísal známy kronikár štvrtej križiackej výpravy Robert de Clari⁷⁰ takto: „*O zvyšku Grékov vznešených a prostých, bohatých a chudobných, o veľkosti mesta, o palácoch a iných divoch, ktoré sú tam, vám prestaneme rozprávať. Pretože žiaden človek na zemi, nech by v tom meste žil akokoľvek dlho, by ich nedokázal vypočítať. A ak by vám niekto popísal stotinu bohatstva, nádhery a vznešenosti, ktoré sa nachádzali v opátstvach, kostoloch, palácoch a v meste, javilo by sa to ako klamstvo a neverili by ste tomu.*“⁷¹ A netýkalo sa to len materiálneho bohatstva. Konštantínopol bol tiež významným miestom pre každého kresťana. Veď v meste sa nachádzalo rekordných cca 3600 relikvií 476 rôznych svätcov.⁷²

Ľudovítovou motiváciou pre návštevu Konštantínopola bol pravdepodobne i zámer stretnúť sa osobne s cisárom a prediskutovať záležitosti týkajúce sa výpravy. Žiadny z prameňov síce takýto dôvod priamo neuvádza, avšak kráľov úmysel rokovať s Manuelom nám naznačuje už Odov

68 MAGDALINO, Paul: *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143 – 1180*, s.47.

69 ROSSER: *Historical Dictionary*, s. 97. Rosser tu odhaduje populáciu Konštantínopola na začiatku 13. storočia na 300 000 obyvateľov a tento údaj porovnáva s počtom 80 000 obyvateľov vtedajších Benátok, ktoré boli jedným z najväčších miest vtedajšieho západokresťanského sveta. Geoffrey z Villehardouin uvádza mieru ľudnatosti Konštantínopola za rovnaké obdobie na úrovni 400 000 obyvateľov. Táto cifra sa, podľa Magdalina prekvapivo presne, zhoduje so súčasnými odhadmi. MAGDALINO, Paul: *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143 – 1180*, s. 120.

70 Robert de Clari bol rytierom z Pikardie a nižším vazalom grófa Petra z Amiensu, s ktorým sa zúčastnil na štvrtej križiackej výprave.

71 ROBERT DE CLARI: *The Conquest*, s. 112.

72 MAGUIRE, Henry: *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*. Washington 1997, II, s. 53.

záznam prijatia byzantských poslov⁷³ v Rezne. Posolstvo údajne žiadalo dve veci: sľub, že križiaci neohrozia byzantské dŕžavy a že cisárovi navráti od Turkov dobyté pôvodne byzantské územia.⁷⁴ „Druhú podmienku, pri ktorej nemohli dospieť k rozhodnutiu, však odložili na čas, keď budú prítomní obaja vládati.“⁷⁵

4. októbra pritiahol francúzsky kráľ k hradbám hlavného mesta Byzancie, kde: „...všetci jeho šľachtici a zámožní muži, klerici i laici sa vyhrnuli, aby stretli kráľa a prijali ho s náležitou úctou pokorne žiadajúc, aby sa objavil pred cisárom a splnil tak cisárovi túžbu vidieť ho a rozprávať sa s ním.“⁷⁶ Len ťažko si možno predstaviť, že by mesto otvorilo svoje brány a vystrojilo takú vznešenú procesiu v ústrety veliteľovi cudzej armády bez toho, aby si cisár vopred overil jeho úmysly a spoločné stretnutie vopred dohodol. Citovaná pasáž o žiadosti konštantínopolskej nobility je skôr iba súčasťou byzantského ceremonálu, než nejakým praktickým dokladom Manuelovho pozvania na rokovanie. Je logické predpokladať, že schôdzka musela byť dohodnutá vopred.

Návšteve predchádzala intenzívna komunikácia prostredníctvom listov a posolstiev doložených v oboch našich základných prameňoch.⁷⁷ Už na spomínanom stretnutí v Rezne sme mohli vidieť, že úlohou byzantských vyslancov bolo získať záruky dobrých úmyslov križiakov voči ríši. Spolu s istým Maurom, jedným z cisárových poslov, vyslal potom Ľudovít do Konštantínopola Alvisa z Arrasu⁷⁸, kancelára

73 Boli nimi Demetrios a Mauros, o ktorých nemáme bližšie informácie.

74 ODO Z DEUIL: *DP*, II, s. 27.

75 Tamže, II, s. 29.

76 Tamže, III, s. 59.

77 V tejto komunikácii pravdepodobne zohrala významnejšiu úlohu aj výmena listov medzi francúzskou kráľovnou Eleonórou Akvitánskou a byzantskou cisárovnou Bertou-Irenou, keďže zmienka o tejto korešpondencii je jedným z mála miest v celom *DP*, kde sa francúzska kráľovná spomína.

78 Alvisus z Arrasu sa z radového mnícha v St. Bertin prepracoval cez funkcie priora v kláštore St. Vedast v Arrase, opäť v benediktínskom kláštore v Anchin až k úradu biskupa z Arrasu, ktorý zastával v rokoch 1131 – 1147. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 22, pozn. 5.

Bartolomeja⁷⁹, Archibalda z Bourbonu⁸⁰ a niektorých ďalších, vrátane Manassa z Bulles⁸¹, Evrarda z Breteuil⁸², flámskeho senešala Anselma⁸³ a Evrarda z Barres.⁸⁴

- 79 O kancelárovi Bartolomejovi nemáme veľa informácií. Je možné, že túto funkciu zastával len po dobu svojej účasti na križiackej výprave od polovice júna 1147 do konca októbra 1149. Počas týchto dvoch rokov bol členom viacerých vyslanectiev. V roku 1149 ho Ľudovít poslal späť do Francúzska, aby informoval Sugera o celej výprave. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 24, pozn. 11.
- 80 Archibald VII. gróf z Bourbonu (? – 1171). S Ľudovítom VII. bol spriaznený vďaka manželstvu s kráľovnou tetou Agnes Savojskou. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 28, pozn. 21.
- 81 Manasses z Bulles bol členom kráľovskej stráže. Nemáme o ňom v podstate žiadne informácie, výnimku tvorí list Ľudovíta VII. Sugerovi ohľadom zachovania Manassovho majetku pre jeho brata Reginalda z Bulles počas jeho pobytu vo Svätej zemi. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 53, pozn. 38 a tiež s. 122, pozn. 2.
- 82 Evrard z Breteuil bol, podobne ako Manasses z Bulles, členom kráľovskej stráže, o ktorom sa veľa nevie. Vzhľadom na jeho účasť v tomto posolstve sa predpokladá, že patril medzi významných šľachticov. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 52, pozn. 37.
- 83 Anselm, flámsky senešal v rokoch 1145 – 1147. V období 1130 – 1147 bol tiež pánom v Ypres. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 53, pozn. 39.
- 84 Evrard z Barres, preceptor (1143 – 1147) a neskôr veľmajster (1147 – 1149) templárskeho rádu. Po návrate z výpravy vstúpil do kláštora v Clairvaux, kde roku 1174 aj umrel. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 54, pozn. 40. Ďalšie osudy týchto poslov sú pre nás nemenej zaujímavé. Cesta Alvisa z Arrasu sa skončila už vo Filipopole, kde tento mních umrel osem dní pred septembrovými idami, t.j. 6. septembra 1147. Zvyšok posolstva dorazil do Konštantínopola takmer o mesiac skôr než Ľudovít so svojím vojskom, keďže Odo dokladá ich prítomnosť v meste ešte pred prechodom nemeckej armády cez Bospor niekedy v polovici septembra. KUGLER, Bernhard: *Studien zur Geschichte des zweiten Kreuzzuges*, s. 130. V Konštantínopole kráľovi vyslanci zasiahli do sporu medzi cisárom a križiackymi jednotkami z Lotrinska, ktoré sa rozhodli odpojiť od Konrádovej armády a vyčkať v meste na Ľudovítov príchod. Podarilo sa im dohodnúť sa s Manuelom na tom, že Lotrinčania počkajú na kráľa na ázijskej strane bosporskej úžiny, kde im bude zabezpečený trh. Krátko nato museli vyslanci riešiť aj problém s predvojom francúzskej armády, ktorý do hlavného mesta prišiel v podstate spolu s nemeckým vojskom, ale potom odmietol prekročiť úžinu naraz s nimi. Evrard z Breteuil, Manasses z Bulles, Anselm a ďalší sa osobne vydali na pomoc týmto vojakom, ktorí boli napádaní Pečenehmi a Kumánmi (snažiacimi sa donútiť Francúzov k prechodu), zatiaľ čo Evrard z Bar-

U Kinnama nájdeme zmienku o ďalších Manuelových posloch k Ľudovítovi: „*Privítal tých, ktorí k nemu prišli od cisára, myslím Michaela Palaiologa a Michaela, pre ktorého sa používalo priezvisko Branás, a sľúbil svoju náklonnosť cisárovi; od tej doby nik nepostrehol, že by Rimanom spôsobil nejakú škodu.*“⁸⁵ Stretnutie s Michaelom Branom sa uskutočnilo pravdepodobne v Naisse, kde bol Branás guvernérom mesta, a s Michaelom Palaiologom v Serdike, keďže práve na týchto miestach sa s uvedenými osobami predtým stretli aj Nemci.⁸⁶ Čo presne bolo úlohou týchto dvoch poslov, z prameňov vyčítať nevieme. Azda sa mali len opätovne uistiť o neškodnosti Ľudovítových zámerov, poprípade sa postarať o zásobovanie križiackeho vojska.⁸⁷

Stretnutia v Rezne, Naisse či Serdike však ešte nemôžeme považovať za schôdzky, ktorých účelom bolo dohodnúť Ľudovítovu návštevu v Konštantínopole. Podobné plány mohli nadobúdať konkrétnu podobu až po zlyhaní cisárovho pokusu presvedčiť Francúzov v Adrianopole, aby sa vyhli hlavnému mestu a preplavili sa cez Dardanely. Kamsi do tohto časového úseku, t.j. na cestu z Adrianopola do Konštantínopola, preto musíme logicky zaradiť aj Kinnamovo svedectvo, ktoré nás ako jediné už jasne informuje o plánovanom stretnutí: „*Ked' sa [Ľudovít] priblížil k Byzantii*“⁸⁸, *poslal vyslancov k cisárovi, sľúbil stále trvajúce priateľstvo a súhlasil, že s ním bude spolupracovať v dôležitých veciach; ak by malo byť vhodné stretnúť sa a zúčastniť sa diskusie v paláci, nechcel to odkladať.*“⁸⁹

res, kancelár Bartolomej, Archibald z Bourbonu a ďalší nakoniec presvedčili cisára, aby vojsko ubytoval v blízkosti paláca (zrejme palác Filopation) a poskytol im trh. Ľudovít VII. sa so svojimi poslami (alebo aspoň časťou z nich) stretol až deň pred príchodom do mesta a dozvedel sa od nich o spomínaných udalostiach a zrejme tiež o prímerí uzavretom medzi Manuelom a Turkami. ODO Z DEUIL: *DP*, III, s. 45, 51-59.

85 IOANNES KINNAMOS: *Deeds*, II, s. 68.

86 Tamže, II, s. 60.

87 Bolo by to tak v prípade, že jedného z nich stotožníme s „vojvodom Serdiky“, ktorého spomína Odo. ODO Z DEUIL: *DP*, III, s. 45. Chalandon ho údajne identifikuje s Michaelom Branom. BERRY, V. G. (ed.): *Odo of Deuil*, s. 44, pozn. 10.

88 T.j. ku Konštantínopolu.

89 IOANNES KINNAMOS: *Deeds*, II, s. 69.

Sporné teda ostáva, kto bol prvým iniciátorom stretnutia. *DP* nám v tomto smere neposkytuje žiadnu relevantnú informáciu, jedine vyššie citovanú pasáž o Ľudovítovom privítaní v Konštantínopole šľachtou a klérom, ktorí ho žiadali: „...*aby sa objavil pred cisárom a splnil tak cisárovi túžbu vidieť ho a rozprávať sa s ním.*“⁹⁰ No ako sme už spomínali, išlo tu zrejme len o akési ceremoniálne pozvanie. Na druhej strane, z Kinnamovho záznamu sa tiež nedá jednoznačne určiť, kto bol prvým navrhovateľom spoločného rokovania. Nech je pravda akákoľvek, z oboch zdrojov môžeme jasne vyčítať, že oň mali záujem obaja aktéri. K jeho realizácii panovníci pristúpili 4. októbra, počnúc grandióznym byzantským uvítacím ceremoniálom. Líčenie týchto a nasledujúcich udalostí už však prekračuje nami vymedzený rámec tohto príspevku a začína sa ním samotná prvá fáza návštevy francúzskeho kráľa Ľudovíta VII. v Konštantínopole.

4. Záver

Najdôležitejšie závery plynúce z našej analýzy prameňov možno zhrnúť nasledovne. Existujú dva základné písomné pramene informujúce o udalostiach, ktoré sú predmetom uskutočneného výskumu – *DP* Oda z Deuil a *Deeds* z pera Ioanna Kinnama. Oba texty pochádzajú z 12. storočia a na oboch badať silnú tendenčnosť ich autorov v prospech vlastnej strany. Ľudovítov kaplán Odo z Deuil síce má, čo do spoľahlivosti, oproti Kinnamovi značnú výhodu ako očitý svedok a priamy účastník druhej križiackej výpravy, no treba mať neustále na pamäti jeho výrazný protibyzantský postoj ovplyvňujúci jeho hodnotenie určitých sporných situácií. Odove rozprávanie je možné konfrontovať s Ioannom Kinnamom, ktorého dielo sa však nesie naopak v protilatinskom duchu, reprezentujúc tradičnú byzantskú ideológiu a zmýšľanie. O to významnejší je pre nás fakt, že Ľudovít VII. bol v tomto smere výnimkou. Pravdepodobnou príčinou toho bol jeho príbuzenský zväzok s Alexiom II., za ktorého vlády autor danú historickú prácu písal. Túto skutočnosť je nutné brať do úvahy aj pri interpretácii Kinnamovej verzie udalostí.

⁹⁰ ODO Z DEUIL: *DP*, III, s. 59.

Svojou relatívne veľkou nestrannosťou, v porovnaní s ostatnými historikmi Byzantskej ríše, je vo všeobecnosti známy náš tretí nosný prameň – *História* Niketu Choniata. Jeho nevýhodou je však väčší časový odstup a minimum priamych informácií o konštantínopolskej návšteve.

Napriek svojej veľkej výpovednej hodnote však vymenované pramene (ani po doplnení o ďalšie využiteľné zdroje) stále nepostačujú na uspokojivé ozrejenie niektorých nejasností. Jedným z takýchto prípadov je vnútorné chronologické rozčlenenie Ľudovítovej návštevy na tri časti: pobyt priamo v meste, prípravy na prechod na európskej strane Bosporu a záverečný úsek na maloázijskom brehu. Dospeli sme tu k zaujímavému zisteniu, že sekundárna literatúra sa mylí, keď odhaduje trvanie onoho záverečného úseku iba na päť dní. Z analýzy textu Oda z Deuil sme dospeli k záveru, že tento úsek trval minimálne šesť dní a na základe toho sme tiež stanovili pravdepodobný dátum Ľudovítovho odchodu z Konštantínopola najneskôr na 16. október. Po tom, ako sa Byzantíncom podarilo primäť križiakov k prechodu do Ázie, ešte niekoľko (zrejme päť) dní zotrvalo vojsko pod hradbami mesta a najneskôr 20. októbra sa Ľudovítova armáda preplavila cez úžinu do maloázijského Chalkedonu,⁹¹ aby 26. októbra definitívne opustila okolie hlavného mesta.

Na záver je ešte potrebné zhrnúť vlastné príčiny Ľudovítovho príchodu do Konštantínopola. Ako sme demonštrovali na zázname stretnutia s byzantskými poslami v Adrianopole, cisár Manuel I. sa pokúsil odkloniť pochod križiakov k Dardanelskej úžine a zamedziť tak ohrozeniu hlavného mesta cudzou armádou, ktorá sa počas svojho pochodu byzantským územím nesprávala práve najdisciplinovanejšie. Dôvodov, pre ktoré Francúzi túto alternatívu zavrhlí, bolo niekoľko. Pravdepodobne prvoradá bola snaha kráčať v stopách úspešnej prvej križiackej výpravy. K ďalším príčinám mohla patriť tiež pochopiteľná túžba vzhliadnuť nádheru slávneho Konštantínopola a v neposlednom rade aj Ľudovítov úmysel rokovať osobne s cisárom.⁹²

91 Tiež Kadiköj, mesto na ázijskej strane Bosporu.

92 Otázka predmetu týchto rokovaní je už spojená s neskoršími udalosťami, ktoré prekračujú vymedzený obsah tejto štúdie.

Pokiaľ ide o iniciátora spomenutého rokovania, za súčasného stavu pramenného materiálu, bohužiaľ, nie je možné túto otázku uspokojivo zodpovedať. Jedinú istotu máme len v tom, že k dohode o spoločnom stretnutí prišlo až po francúzskom odmietnutí odkloniť sa od svojej plánovanej cesty smerom na juh k Hellespontu – čiže niekedy počas pochodu z Adrianopola do hlavného mesta.

Summary

The visit of the French king Louis VII in Constantinople in the course of the second crusade is a historical milestone that have been somehow neglected in historical literature. Yet, as it became obvious right at the beginning of our research, this topic has an immense potential to contribute to our knowledge and interpretation of the second crusade, Franco-byzantine relations and a growth of negative sentiments between the western nations and Byzantium in general.

The present study does not aim to reconstruct the Louis's visit itself, it is only meant to provide an introductory analysis of written sources relevant for the visit's reconstruction, to clarify its chronological division and to examine the circumstances preceding the actual meeting with the Byzantine emperor Manuel I in Constantinople in autumn 1147.

The majority of information concerning the visit can be extracted from the writings of two 12th century authors – Odo of Deuil, Louis's chaplain during the whole journey, and Ioannes Kinnamos, the Byzantine state officer in the second half of the 12th century. Objectivity of both of them is determined by strong anti-Byzantine or anti-Latin tendencies with a single exception. That is Kinnamos' approach to the French king who is spared from his criticism most probably due to the king's family ties with the emperor Alexios II ruling in the time of creation of the Kinnamos' work. Some light on a certain aspects of our topic can be shed also by the famous Niketas Choniates, whose account of the second crusade written in the beginning of the 13th century is, however, too distant, and by preserved correspondence between Louis VII, abbot of Saint Denis Suger, Manuel I and the pope Eugene III.

As for the chronology of the French king's visit in Constantinople, it can be separated into three phases: 1. official stay of the king and his retinue in the city (4th – 11th/16th October); 2. preparations for a crossing of Bosphorus in a city's suburb (11th/16th – 20th October at the furthest); 3. French army's stay on the Asian shore after crossing (20th – 26th October). Former assumptions that the last part took only five days were probably incorrect. Odo's narration of events implies that the French must have spent at least six days on the Asian shore of the Bosphorus. Therefore we have determined approximate datelines as above.

The third part of our study is trying to reconstruct certain events (mainly diplomatic encounters between the king and byzantine envoys) prior to Louis's arrival to Constan-

ZUZANA ČERNÁKOVÁ – Návšteva francúzskeho kráľa Ľudovíta VII. v Konštantínopole počas druhej križiackej výpravy v roku 1147

tinople which eventually led to the meeting with the emperor Manuel in the Byzantine capital. Of these the most important is the king's discussion with Manuel's envoys in Adrianople. Louis, having rejected their proposals for changing his route southwards and crossing to Asia in Abydos, set off in the direction of Constantinople. Reasons for the decision are disputable. Among them could be, based on an implication of Odo of Deuil in the context of Byzantine embassy in Ratisbon, most probably counted a discussion about some matters concerning the crusade with the emperor in person. The wish to follow in steps of the successful first expedition to the Holy land and to spot marvels of the famous City should be, in our opinion, taken into consideration as well.

The initiator of the diplomatic meeting in Constantinople is unknown. Nevertheless, according to the sources it is clear that both sides were very interested in meeting each other. Thus, the encounter, that could have been agreed upon no sooner than after Louis's final decision in Adrianople, finally began on the 4th October. The following events, however, already exceed the framework of this study.

Autor:

Bc. Zuzana ČERNÁKOVÁ
Katedra všeobecných dejín
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Bratislava

Posudzovateľ:

Doc. Mgr. Martin HURBANIČ, PhD.
Katedra všeobecných dejín
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Bratislava